

мұрасын насихаттау үшін түрлі іс-шаралар ұйымдастырылуда. Оның есімімен көптеген көшелер, мектептер және мәдени орталықтар аталған. Сонымен бірге, Атырау қаласында Бейбарысқа арналған ескерткіш орнатылып, ол қазақ халқының мақтанышы ретінде ұрпақтан ұрпаққа мұра болып отыр. Бұл іс-шаралар Бейбарыстың тарихи тұлғасын жас ұрпаққа танытып қана қоймай, оның рухани және мәдени мұрасын сақтауға да бағытталған. Қазақстанда өткізілетін тарихи конференциялар, көрмелер және басқа да іс-шаралар Бейбарыстың тұлғасын зерттеуге және насихаттауға үлкен үлес қосуда. Сұлтан Бейбарыстың мұрасы тек Қазақстанда ғана емес, бүкіл ислам әлемінде құрметпен еске алынады. Оның салдырған ғимараттары мен реформалары ислам өркениетінің бірегей кезеңін сипаттап, оның дамуына зор үлес қосты. Оның өмірі мен қызметі мұсылман әлемінің бірлігі мен тұрақтылығын сақтау үшін қызмет етудің жарқын үлгісі болып табылады. Бұл мұра ислам өркениетінің тарихындағы маңызды кезеңді сипаттайды және оны сақтау қазіргі ұрпақтың басты міндеттерінің бірі болып табылады. Бүгінде Бейбарыс мұрасының маңыздылығын арттыру үшін ғылыми зерттеулер мен халықаралық жобалар жүзеге асырылуда. Оның өмірі мен қызметі туралы деректерді зерттеу арқылы ислам өркениетінің тарихын тереңірек түсінуге болады. Сонымен қатар, Бейбарыс салдырған ғимараттарды қалпына келтіру және оларды сақтау бойынша жұмыстар жүргізіліп, бұл ескерткіштер әлемдік мәдени мұра ретінде танылуда. Осындай бастамалар Бейбарыс мұрасының заманауи қоғам үшін өзектілігін арттырып, оның рухани құндылықтарын насихаттауға мүмкіндік береді. Сұлтан Бейбарыс мұрасы қазіргі ұрпаққа тек тарихи сабақ қана емес, сонымен бірге рухани дамудың негізін де ұсынады. Оның салдырған ғимараттары мен жүргізген реформалары ислам өркениетінің бірлігі мен тұрақтылығын сақтау үшін қызмет етті. Бейбарыстың рухани құндылықтары оның мұрасының негізгі бөлігі болып қала береді және ол бүгінгі ұрпаққа үлгі болып табылады. Сондықтан, оның мұрасын сақтау және насихаттау – әлемдік мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде ерекше маңызға ие.

Қорытынды.

Сұлтан Бейбарыс – ислам әлемінің тарихындағы ұлы тұлға. Оның өмірі, ерлігі мен даналығы мұсылман өркениетінің сақталуы мен дамуына өлшеусіз үлес қосты. Құлдықтан билікке дейінгі жолы оның табандылығы мен ерік-жігерінің жарқын мысалы. Бейбарыс сұлтанның еңбегі тек мәмлүк мемлекетінің ғана емес, бүкіл ислам әлемінің игілігіне бағытталды. Ол салдырған мешіттер мен медреселер, жүргізген реформалар және қалдырған рухани мұралары арқылы ұрпақтар жадында мәңгі қалды. Бейбарыстың тарихтағы рөлі мен мұрасы ұрпаққа өнеге. Оның ерлік жолы «Батыр туса – ел ырысы, жаңбыр жауса – жер ырысы» деген қазақ нақылын растайды. Сұлтанның даналығы мен көрегендігі «Ақыл азбайды, білім тозбайды» деген халық сөзін еске салады. Бейбарыс тек жауынгер ғана емес, білім мен әділдікті жоғары қойған көшбасшы ретінде де танымал болды. Ол ислам әлемін біріктіріп, сыртқы жауларға қарсы тұра алатын қуатты мемлекет құрды. Бұл оның «Бірлік бар жерде – тірлік бар» деген қағиданы ұстанғанын көрсетеді. Қазақстанда Бейбарыс сұлтанның есімін мәңгі есте сақтау үшін түрлі іс-шаралар ұйымдастырылуда. Оның есімі – қазақ даласының ұлылығының символы. Қазіргі ұрпақ Бейбарыстың мұрасын сақтап, оны әлемге таныту арқылы өз міндетін атқаруда. «Ерлік – елге мұра, ұрпаққа – ұран». Сұлтан Бейбарыстың өмірі мен еңбегі осы даналықты толықтай ақтайды. Оның рухани мұрасы бүгінгі және болашақ ұрпаққа бағыт-бағдар болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Тарихи тұлғалар. Танымдық — көпшілік басылым. Құрастырушы: Тоғысбаев Б., Сужикова А. — Алматы. «Алматыкітап баспасы», 2009.
2. Айбын. Энциклопедия. Бас ред. Б. Ө. Жақып. — Алматы: «Қазақ энциклопедиясы», 2011. — 880 б.
3. Рашид ад-Дин. Жамиғ ат-Тауарих. Астана, «Фолиант» баспасы, 2018, 4-ші том, 75-80-ші бб.
4. Сұлтан Бейбарыс — Уикипедия.
5. Қазақ хандары: тарихи зерттеулер. — Алматы, 2017.
6. Ибн Халдун. «Мұсылман әлемінің тарихы». — Каир, 2020.
7. Әбдірахманова З. «Қазақтың ерлік дәстүрлері». — Астана, 2015.
8. Мұхаммед ад-Дахаб. «Ислам өркениетінің негіздері». — Дубай, 2018.

ҚАЗІРГІ КЕЗЕҢДЕГІ ҚЫТАЙДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ САУДАДАҒЫ ОРНЫ МЕН РӨЛІ

Токабекова А.

Ғылыми жетекшісі: г.ғ.м., аға оқытушы Зипатолла Ш.К.
Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
tokabekovaaiganym@gmail.com
Қарағанды қ.

XXI ғасыр жаһандану мен халықаралық интеграцияның қарқынды кезеңі ретінде тарихқа енді. Әлем елдері біртұтас экономикалық жүйеге тартылып, халықаралық сауда мен ынтымақтастық ауқымы кеңейуде. Бұл үдерісте Қытай ерекше орын алады. Әлемдегі ең ірі экспорттаушы және ішкі тұтыну нарығы бойынша екінші

орында тұрған Қытай халықаралық сауда мен экономикалық қатынастардың негізгі қозғаушы күшіне айналды. Соңғы онжылдықтарда Қытайдың жаһандық экономикадағы рөлі түбегейлі өзгерді. Дәстүрлі тұтыну тауарларын өндіруші елден ол жоғары технологиялық өнімдерді экспорттайтын және халықаралық экономикалық саясатқа ықпал ететін державаға айналды. Бұл серпінді өзгерістердің негізі 1978 жылғы реформалардан бастау алады. Сол уақыттан бері Қытай жабық ауыл шаруашылығы жүйесінен әлемдік өндіріс пен экспорт көшбасшысына дейін дамыды, бұл оның жаһандық экономиканың негізгі трендтерін қалыптастырудағы рөлін айқындады.

Қытайдың жаһандық Жалпы ішкі өнімдегі (ЖІӨ) үлесі 2021 жылы шамамен 18% құрады, бұл оны әлемдік өндіріс тізбегіндегі ең ірі ойыншы ретінде көрсетеді. Қытайдың экспорттық қызметі электроникадан бастап жоғары технологиялық өнімдерге дейінгі кең ауқымды қамтиды, ал ішкі нарық әлем бойынша шикізат пен өнеркәсіп тауарларын тұтынуды айтарлықтай арттырып отыр. Әлемдегі негізгі экспорттаушы ретінде Қытай электроника, автомобиль, тоқыма сияқты салаларда стандарттарды қалыптастырып, жаһандық нарықтарға бағыт береді. Оның өндіріс тізбегіне интеграциялануы Солтүстік Америка, Еуропа және басқа аймақтар үшін негізгі тұтыну тауарларын өндіретін «әлемнің фабрикасына» айналуына жол ашты.

Сонымен қатар, Қытай әлемдегі екінші ірі тұтынушы ел ретінде тауар және технология нарықтарына ықпалын күшейтіп, жаһандық экономикаға маңызды әсер етеді. Қытай сонымен қатар «Белдеу және жол» (BRI) бастамасы, жаңа жеткізу бағыттарын құру және Азия, Африка және Еуропадағы логистикалық хабтарды дамыту сияқты бастамалар арқылы сауда инфрақұрылымына белсенді түрде әсер етуде. Бұл жобалар Қытайдың жаһандық сауда жүйесін қайта құрудағы және экономикалық байланыстарды қайта теңестірудегі стратегиялық маңыздылығын көрсетеді.

1978 жылы реформалар басталғанға дейін Қытай негізінен жаһандық нарықтан оқшауланған жабық, жоспарлы экономика болды. Бұл кезеңнің экономикалық саясаты сыртқы сауданы барынша азайту және ішкі ресурстарға сүйену дегенді білдіретін өзін-өзі қамтамасыз ету принциптеріне негізделді. Бұл бағыт сонау 1950 жылдары «Ұлы серпіліс» саясатының бір бөлігі ретінде қаланды және мәдени революция (1966–1976) кезінде күшейген болатын [1, 31 б.]. Қатаң орталықтандырылған жоспарлы экономика жағдайында Қытайдың экспорты ең алдымен негізгі тауарлар мен ауыл шаруашылығы өнімдерімен шектелді, ал импорт тек ұлттық өндіріске қажетті негізгі тауарларды қамтыды. Мұндай жүйе әлемдік нарықтармен өзара әрекеттесу мен сыртқы экономикалық байланыстардың дамуына кедергі келтірді.

Қытайдың сыртқы сауда тарихындағы бетбұрыс кезеңі 1978 жылы Дэн Сяопиннің басшылығымен басталған экономикалық реформа бастамасы болды. Реформалардың негізгі мақсаты экономиканы шетелдік инвестицияға ашу, отандық өндірістің тиімділігін арттыру және әлемдік нарыққа интеграциялау болды. Негізгі қадамдардың бірі Шэньчжэнь және Гуанчжоу сияқты қалаларда «арнайы экономикалық аймақтарды» (АЭА) құру болды. Бұл аймақтар шетелдік инвестицияларды тарту және жаңа нарықтық тетіктерді сынақтан өткізу алаңдарына айналды [1, 211 б.].

Жүргізілген реформалардың нәтижесінде Қытай ауылшаруашылық экономикасынан өнеркәсіптік экономикаға біртіндеп көше бастады. 1990 жылдардың басына қарай сыртқы сауданың құрылымы айтарлықтай өзгерістерге ұшырады: экспортқа тек шикізат емес, өңдеу өнеркәсібінің өнімдері кіре бастады. Бұл сауда көлемінің ұлғаюына ғана емес, оның сапасының да жақсаруына ықпал етті [1, 12 б.]. Қытайдың жабық экономикадан әлемдік саудаға интеграцияға өтуі ел дамуының маңызды кезеңі болды. 1980 жылдардағы экономикалық реформалар Қытайды жаһандық экономикадағы жетекші ойыншыға айналдырып, одан әрі өсудің негізін қалады.

Қытайдың 2001 жылы Дүниежүзілік сауда ұйымына (ДСҰ) кіруі оның экономикалық тарихындағы маңызды бетбұрыс болды. Бұл қадам көп жылғы келіссөздердің нәтижесі болды және ішкі реформалардың, соның ішінде тарифтерді төмендету мен сауданы ырықтандырудың арқасында мүмкін болды.

ДСҰ-ға кіру Қытайға: а) Халықаралық нарықтарға шығуға мүмкіндік берді. Қытай тауарларының сауда шарттары айтарлықтай қолайлы болды, бұл экспорттаушыларға әлемдік нарықта сату көлемін арттыруға мүмкіндік берді; ә) Инвестициялық ахуалды жақсартты. ДСҰ мүшелігі сауда ережелерінің болжамдылығы мен ашықтығына кепілдік беру арқылы шетелдік инвесторлардың сенімін нығайтты; б) Жаһандық жеткізу тізбегіне қосылуына мүмкіндік берді. Қытай «әлемдік зауыт» ретіндегі позициясын нығайта отырып, өндіріс тізбегіндегі маңызды буынға айналды.

ДСҰ-ға кіргеннен бері Қытайдың экспорты мен импорты күрт өсті. Егер 2001 жылы экспорт шамамен 266 миллиард АҚШ долларын құраса, 2010 жылы бұл көрсеткіш 1,58 триллион долларға дейін өсті. Қытайдың әлемдік экспорттағы үлесі 4%-дан 10%-дан астамға дейін өсті. Негізгі экспорттық өнімдер электроника, тоқыма, автомобиль және жоғары технологиялық өнімдер болды [2, 2 б.]. Сонымен қатар, импорт та айтарлықтай өсті, оның ішінде шикізат, құрал-жабдықтар мен технологияларды жеткізу Қытай өнеркәсібінің дамуына ықпал етті. Мысалы, 2001 жылы машиналар мен жабдықтар импортының үлесі жалпы импорттың шамамен 43%-ын құрады [1, 213 б.].

ДСҰ-ға мүше болу Қытайға «тікелей шетелдік инвестициялардың» (ТШИ) ағынын ынталандырды. 2001 жылы ТШИ қоры шамамен 46 миллиард АҚШ долларын құраса, 2010 жылы ол 105 миллиард АҚШ долларына дейін өсті. Шетелдік компаниялар өндіріс орындарына белсенді түрде инвестиция салып, логистикалық және сервистік орталықтарды дамытып, Қытай экономикасын нығайтып, жұмыс орындарын құруға ықпал етті. Қытайдың ДСҰ-ға кіруі әлемдік нарыққа жол ашып қана қоймай, ішкі дамуды

ынталандырды, елдің әлемдік экономикаға интеграциясын күшейтті. Бұл экспорттың өсуіне, инвестицияның ұлғаюына және Қытайдың әлемдік саудадағы негізгі ойыншы ретіндегі позициясын нығайтуға негіз болды.

Қытай әлемдік экономикада шешуші рөл атқара отырып, айтарлықтай экономикалық өсуді бастан кешіруде. 2023 жылғы жағдай бойынша Қытайдың ЖІӨ алғашқы үш тоқсанда 5,2%-ға өсіп, АҚШ (2,4%), Еуроаймақ (0,7%) және Жапониядан (1,1%) асып түсті. Қытай экономикасы 19,3 триллион долларға жуық ішкі жалпы өнімімен әлемде екінші орында тұр. 11 айдағы жалпы сыртқы сауда 37,96 трлн. юаньды (5,3 трлн. доллар) құрады, қарашада экспорт өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 1,2%-ға өсті [3].

Қытай төмен инфляцияны (2023 жылдың алғашқы 10 айында 0,4%) ұстап тұруды жалғастыруда және қалалық жұмыссыздықты азайтуда. Alibaba, Tencent және Huawei сияқты компаниялар Қытайдың инновациялар мен жаһандық бизнес орталығы ретіндегі позициясын нығайтып, халықаралық қатысуын кеңейтуде.

Қытай электроника, тоқыма және металл өндірісі бойынша әлемдік көшбасшы болып қала береді. 2023 жылы электр көліктері, күн панельдері мен литий батареяларының жаңа өнеркәсіптік үштік экспорты 800 млрд. юаньнан (112 млрд. доллар) асып, өткен жылмен салыстырғанда 40% астамға өсті. Автокөлік экспортының жалпы көлемі Қытайды Германияны басып озып, әлемде бірінші орынға шығарды.

BYD және Geely сияқты компаниялар «электрондық автокөліктер» (ЭА) нарығын агрессивті түрде басқарады. Қытай сонымен қатар әлемдік нарықтың шамамен 70%-ын құрайтын күн батареяларының ең ірі өндірушісі және экспорттаушысы болып қала береді. Ғылым мен технологияның жетістіктері Қытайдың С919 реактивті ұшағын жаппай өндіріске әкелді, ал дамыған инфрақұрылым – жүрдек пойыздардан бастап оптикалық талшықты желілерге дейін – елдің әлемдік көшбасшылығын нығайтады.

Қытай 120-дан астам ел мен аймақ үшін ең ірі сауда серіктесі болып табылады. Негізгі өнім топтарына электроника, машина жасау, тоқыма және химия кіреді. 2023 жылы пилоттық еркін сауда аймақтарымен сауда көлемі 5,65 трлн. юаньды (791 млрд. доллар) құрап, өткен жылмен салыстырғанда 4,6 % өсті. Қытайдың ірі серіктестері арасында АСЕАН елдері (жалпы сауданың 15%), ЕО (13,6%) және АҚШ (12,6%) бар.

«Белдеу және жол» бастамасы Қытайдың дамушы елдермен экономикалық байланыстарын кеңейтуде маңызды рөл атқарады. Мысалы, БРИКС елдерімен ынтымақтастық аясында тауар айналымы 2023 жылы 9,8%-ға өсті. Азия, Африка және Латын Америкасындағы маңызды инфрақұрылымдық инвестициялар халықаралық сауданы нығайтуға көмектесуде. Сонымен қатар, Қытай цифрлық сауда мен экологиялық таза технологияларды белсенді дамытуда, бұл оны экономикалық даму деңгейі әртүрлі елдер үшін тартымды серіктес етеді. Инновациялар, тұрақты экономикалық өсу және стратегиялық серіктестіктердің үйлесімі Қытайдың жаһандық экономикалық күш пен халықаралық саудадағы сенімді серіктес ретіндегі жетекші рөлін көрсетеді.

2013 жылы басталған «Бір белдеу, бір жол» (OBOR) бастамасы Қытайдың Азия, Еуропа және Африканы байланыстыратын заманауи көліктік-экономикалық дәліз құру жөніндегі өршіл жобасы болып табылады. Стратегия инфрақұрылымды дамытуға, логистиканы жақсартуға және сауданы жеңілдетуге бағытталған. OBOR Қытай-Лаос теміржолы сияқты темір жолдарды салады және порттарды, соның ішінде Африка мен Оңтүстік-Шығыс Азиядағы терминалдарды жанартады. Бұл жобалар сауда жолдарын кеңейтуге көмектесіп қана қоймайды, сонымен қатар қатысушылар арасындағы экономикалық байланысты нығайтады, Қытайдың геосаяси және экономикалық ықпалын күшейтеді.

Қытай сонымен қатар Азия «Инфрақұрылымдық Инвестициялар Банкі» (АІВ) арқылы жаһандық инфрақұрылымдық жобаларды қаржыландыруға белсенді қатысады. 2016 жылы негізі қаланған АІВ дамушы елдердегі инфрақұрылымды салу мен жаңғыртуды қолдайтын маңызды инвестиция көзіне айналды. Банк көлік, энергетика және коммуникация сияқты салалардағы жобаларды қаржыландырады, бұл экономикалық өсім мен аймақтық дамуға ықпал етеді. АІВ арқылы Қытай жаһандық экономикалық кеңістіктегі көшбасшылығын нығайтып, дамушы елдердегі экономикалық тұрақтылыққа жәрдемдеседі.

Қытай көпжақты сауда келісімдерінде маңызды рөл атқарады және халықаралық сауда ережелерін қалыптастыруға белсенді қатысады. Дүниежүзілік сауда ұйымы (ДСҰ) арқылы Қытай әлемдік экономикалардың интеграциясына ықпал ететін және бәсекеге қабілеттілікті арттыратын тарифтерді төмендету және сауда кедергілерін жою бастамаларын қолдайды. Оның үстіне ел экономикасының жетекші елдерімен, соның ішінде ЕО, АҚШ және Латын Америкасы елдерімен сауда келісімдеріне қол қоюда, бұл оның әлемдік аренадағы орнын нығайтып, жаһандық сауданың өсуін ынталандырады. Бұл тәсіл Қытайға нарыққа кеңірек қол жеткізу мен халықаралық экономикалық байланыстарды ілгерілету арқылы жаһандық экономикадағы ықпалын күшейтуге мүмкіндік береді. Қытайдың халықаралық саудадағы болашағы көп жағдайда елдің бірқатар негізгі қиындықтарды қалай жеңетініне және жаһандық экономикалық ортадағы өзгерістерге бейімделуіне байланысты. Қазіргі баяулауына қарамастан, Қытайдың әлемдік нарықтардағы орнын нығайту үшін бірнеше стратегиялық бағыттары бар.

Қытай жасанды интеллект, 5G, робототехника және жасыл технологиялар сияқты технологияларды дамытуға белсенді түрде инвестиция салуда. Бұл Қытай экспортын әртарапандыруға алғышарттар жасайды, мұнда қазірдің өзінде жоғары технологиялық тауарлар үлесінің артуы байқалады. Болжамдар 2026 жылы жоғары технологиялық сектор Қытайдың жалпы ішкі өнімінің 23 % құрайтынын болжайды. Дегенмен, өсудің жалғасуы Қытайдың сауда кедергілері, санкциялар және Батыстың озық технологияларына шектеулі қолжетімділігі сияқты кедергілерді еңсеру мүмкіндігіне байланысты болады [4, 14 б.].

Қытай мен дамушы елдер арасындағы жаңа сауда дәліздерін құру және инфрақұрылымдық байланыстарды нығайтуды көздейтін «Бір белдеу, бір жол» жобасы сыртқы сауданың өсуіне ықпал ететін

маңызды фактор болып қала бермек. Жоба қазірдің өзінде Африка, Азия және Латын Америкасы аймақтарымен сауданы арттыруға көмектесіп, Қытайдың АҚШ және ЕО сияқты дәстүрлі нарықтарға тәуелділігін азайтуға көмектесуде.

Сауда соғыстары, әсіресе АҚШ-пен, Қытай үшін айтарлықтай қиындықтар туғызады, бірақ бұл ел ДСҰ келіссөздері мен екіжақты келісімдер арқылы сауда кедергілерін жеңілдету жолдарын іздеуді жалғастырады. Қытай өзінің сауда стратегияларын бейімдеп, жаңа нарықтарды таба білуі, сондай-ақ сыртқы сұранысқа тәуелділікті азайтуға көмектесуі маңызды. Қытайдың өсу болашағы да ішкі өзгерістерге байланысты. Ішкі тұтынуды арттыру және нарықтық экономикаға көшу экономиканы қалпына келтіруге ықпал етеді. Атап айтқанда, жеке секторды қолдауға, сұранысты ынталандыруға және ресурстарды экономиканың неғұрлым жоғары технологиялық және тұрақты секторларына қайта бөлуге баса назар аудару қажет.

Қорытындылай келе, өсудің баяулауы, сауда соғыстары және экологиялық мәселелер сияқты қиындықтарға қарамастан, Қытай жаһандық саудадағы жетекші орнын сақтап, үстемдігін нығайтуда. Қуатты өндірістік сектор, технологиялық әлеуеттің өсуі және «Белдеу және жол» бастамасы сияқты стратегиялық бастамалар елдің әлемдік экономикадағы маңызды рөлін қамтамасыз етеді. Алдағы уақытта Қытай өз экономикасын теңгерімдеуге, сыртқы нарыққа тәуелділікті азайтуға және инновацияларды кеңінен енгізуге күш салуы қажет. Елдің ішкі сұранысты арттыру, жоғары технологиялық секторларды дамыту және сыртқы экономикалық өзгерістерге бейімделу қабілеті оның әлемдік аренадағы ықпалын одан әрі арттырудың шешуші факторлары болмақ. Қытайдың осы бағыттағы реформаларды жалғастыруы оның жаһандық экономикадағы жетекші орнын нығайтып, халықаралық саудадағы ықпалын ұзақ мерзімді перспективада сақтап қалуына септігін тигізеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. SHUXUNCHEN, CHARLESWOLF, JR. China, the United States, and the Global Economy. - RAND, 2001. - 296 с.
2. Justin Yifu Lin China Economic Journal // 2011. - С. 14.
3. Торговля с Китаем в 2024 году: тенденции и перспективы // Сектор Медиа URL: <https://sectormedia.ru/news/logistika-i-transport/torgovlya-s-kitaem-v-2024-tendentsii-i-perspektivy/>
4. Joshua P. Meltzer, Neena Shenai The US-China economic relationship // 2019. - С. 24.

РЕНЕССАНС ДӘУІРІНДЕГІ ТАРИХНАМАҒА ДЖОВИАНО ПОНТАНО МЕН ЛЕОНАРДО БРУНИДІҢ СЫНИ КӨЗҚАРАСТАРЫ

Ахмедова М.А.

Ғылыми жетекшісі: доктор Ph.D С.Т. Дюсупова

Астана халықаралық университеті

aruzham1@bk.ru

Астана қаласы

Ренессанс кезеңінде тарих ғылымында ерекше прогресс орын алды ендігі тарих ғылымы ортағасырлық діни догмалардан бас тартып, гуманизм негізінде ғылыми әдістерді енгізді, бұл тарихты саяси және әлеуметтік құбылыстарды талдауға көшкен ғылым ретінде дамытты. Мақаланың мақсаты – Ренессанс дәуіріндегі тарих ғылымының дамуын, гуманизмнің ықпалын және тарихи зерттеулердің жаңа әдістерін талдау. Джовиано Понтано мен Леонардо Бруни еңбектерін зерделей отырып, тарихтың философиялық, саяси және әлеуметтік тұрғыдан қарастырылуын зерттеу, сондай-ақ Лоренцо Валла мен Никколо Макнавеллидің сыни талдау әдістерін көрсету арқылы осы кезеңдегі тарихнаманың ерекшеліктерін анықтау. Мақсатқа жету жолында көзқарастарды шығару арқылы мәтіндік талдау жасалды. Сонымен қатар, баспа станогының тарихи білімнің таралуы мен ғылыми тәсілдерді жетілдіруге тигізген әсерін қарастыру арқылы Ренессанс дәуірінің тарих ғылымының қазіргі дамуына негіз қалағанын көрсету.

Еуропа тарихындағы Ренессанс дәуірі (XIV–XVII ғғ.) грек және рим мәдениетіне, яғни антикалық мұраға деген қызығушылықтың пайда болған кезеңі болды. Өнер, ғылым және философияның қайта өрлеуі батыс өркениетінің дамуына маңызды рөл атқарды. Бұл уақытта орта ғасырлық дүниетаным мен қоғамдық құрылымдардың орнына жаңа, адам орталықты көзқарастар мен ғылыми әдістер пайда болды. Негізгі назар адам және оның мүмкіндіктеріне аударылып, бұл гуманизмнің – адамның әлемнің орталығы болып табылатыны туралы идеяның дамуына ықпал етті. Осы кезеңде білім мен ғылымның көптеген салаларында түбегейлі өзгерістер орын алды. Әсіресе тарихнама саласында жаңа бағыттар мен әдістер қалыптаса бастады. Егер орта ғасырлардағы тарих жазу көбінесе діни көзқарастарға негізделсе, Ренессанс дәуіріндегі тарихшылар тарихи оқиғаларды ғылыми тұрғыдан зерттеуге және олардың философиялық, моральдық мағынасын түсінуге тырысты. Олар өткенді тек оқиғалар мен фактілердің жинағы ретінде ғана емес, адамзат қоғамының дамуы мен адамгершілік құндылықтарының көрінісі ретінде қарастырды. Ренессанс тарихшыларының маңызды өкілдері